

ATATÜRK VE EĞİTİM

Dr. Nilgün Nurhan Kara *

Atatürk'ün eğitime bakış açısı çağdaşı diğer devlet adamlarının uyguladıkları politikalarından oldukça farklıdır. O tarihlerde ülkeler kendi eğitim politikalarını yani eğitim felsefelerini oluştururken mensubu oldukları unsurları eğitim sisteminin içine koymuşlardır. Örneğin faşist İtalya kendi eğitim politikasını kendi devlet yapısına göre şekillendirmiş, aynı şekilde totaliter devletlerde eğitim politikalarını oluştururken “din” faktörünü temel esas olarak almışlardır. Yani bütün eğitim politikalarını tek bir unsur üzerine inşa etmişlerdir. Bunun örneğini Osmanlı İmparatorluğunda da görmemiz mümkündür. Atatürk bütün bunları değerlendirmiş ve eğitimin felsefi manada “monist” yani “tekçi” olmamasının gerektiğini belirterek yeni Türk eğitiminin temelini atarken eğitimin birden fazla unsuru kapsamına özen göstermiş ve Türk eğitim felsefesinin temelini bilimi, akıllı ve fenni koymuştur. Bu da Atatürkçü düşünce sisteminin katı bir doktrin olmadığı gerçeğini ortaya koyarken, 27 Ekim 1922 günü yaptığı konuşmada; “Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz öğrenimin sınırı ne olursa olsun, onlara esash olarak şunları öğreteceğiz: 1- Milliyetine, 2- Türkiye Devleti'ne, 3- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne düşman olanlarla mücadele gereği. Bireyleri bu mücadele gerekleri ve araçlarıyla donanmayan milletler için yaşama hakkı yoktur. Mücadele, mücadele gerekir.”¹ sözleriyle Atatürk, eğitimin temel görevinin devletin varlığını sürdürmek olduğunu vurgulamıştır.

Eğitimin temel görevi devletin varlığını sürdürmek olarak düşünen Atatürk, eğitimi aynı zamanda sosyal ve kültürel kalkınmanın temel unsuru olarak da görmüştür. Bu nedenle de eğitimin hemen her alanı ile bizzat ilgilenmiştir. Atatürk döneminde eğitim ve ulusal kalkınmanın bir bütün olarak değerlendirilmesiyle, kendine özgü ve modern bir eğitim politikasının unsurları ortaya çıkmıştır².

Atatürk'e göre, bir milletin hayat mücadelesinde, maddi ve manevi bütün güçlerin artırabilmesi, milli eğitimde yüksek bir düzeye erişmesi ile mümkündür. Ancak, milli eğitim ile geliştirilecek ve yükseltilecek olan genç dimağların da, paslandırıcı, uyuşturucu ve hayali fazlalıklar ile doldurulmasından kaçınılmalıdır.

Atatürk'ün eğitim sistemimizde getirmiş olduğu yeniliklere geçmeden önce Cumhuriyet öncesi eğitim sisteminin gelmiş olduğu noktayı bilmek gerekir. Osmanlı son dönemlerinde pek çok alanda olduğu gibi eğitim konusunda da batıdan etkilenmiş, bunun sonucu olarak bir yandan dini eğitim ve öğretim yapan kurumları yaygınlaştırırken diğer yandan da bilimsel eğitim ve öğretime yönelmiş kurumları aynı anda oluşturarak eski sistem ile yeni sistemi birlikte yürütmeğe çalışmıştır. Böylece Osmanlı Devletinin bu eğitim kurumlarından birbirinden farklı olmakla kalmayıp, birbirlerine karşı anlayışlarda

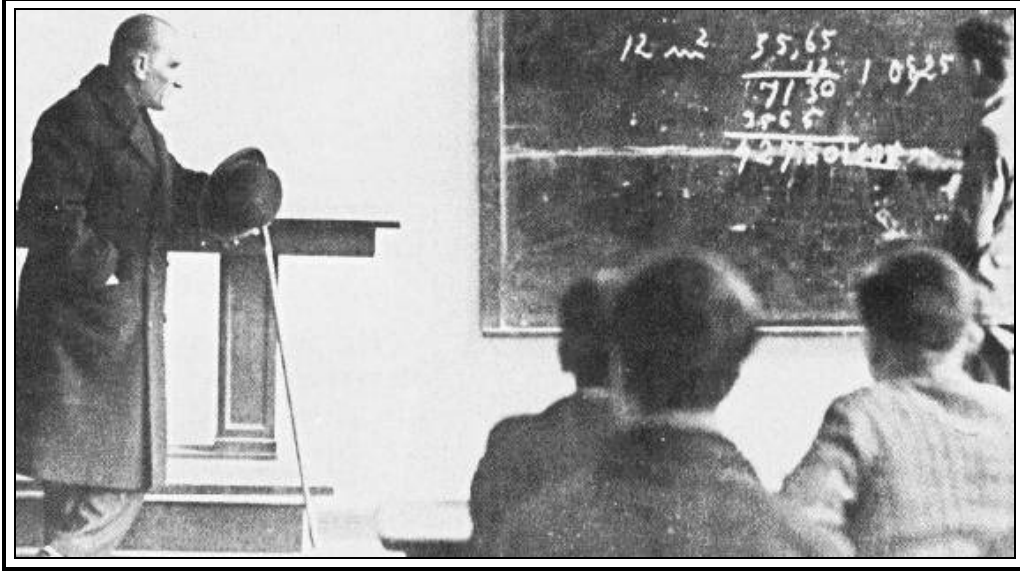
---

* Okutman, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, nnkara@gmail.com.

¹ Hasan Ali Yücel, *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, Ankara 1993, s. 9.

² Kemal Aytaç, “Atatürk'ün Eğitim Görüşü”, *Atatürkçülük (İkinci Kitap)*, Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, İstanbul, 1984, s. 103

insanlar yetişmeye başlamıştır. Bu farklılaşmayla toplumda birleşme ve bütünleşme bozulduğu gibi çatışmaların da temeli atılmıştır. Böylece Osmanlı Devletinin son dönemlerinde eğitim alanında sorunlar çözülmek yerine derinleşmiştir³. Dolayısıyla yeni kurulan Türk Devleti'nin de, eğitimde eski düzeni devam etmesi mümkün değildir. "...Gençliğin eğitimi eskiden beri süregelen denenmiş, değersiz ve hatta zararları kanıtlanmış bir felsefe ve dünya görüşüne göre yapılamazdı. Türk milletini ileri götürecek, insancıl, akılcı yeni eğitim ilkelerine ihtiyaç vardı..."⁴ Oysa ki Osmanlı eğitim kurumları yetersizdi ve Osmanlı Devleti sınırları içinde faaliyet gösteren azınlık okulları eğitimde dilekleri gibi hareket edebiliyorlardı.

Atatürk, İzmir Erkek (Atatürk) Lisesi'nde Matematik Dersini İzlerken, 1 Şubat 1931

Atatürk yapmış olduğu çalışmalar sonrasında eğitim sisteminin ilkelerini belirledi ve bunların gerçekleşmesinde söylev ve demeçlerinde: "*Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa erdirmek için iki orduya ihtiyaç vardır: Biri, vatanın hayatını kurtaran asker ordusu diğeri, milletin istikbalini (geleceğini) yoğuran kültür ordusu. Bu iki ordunun her ikisi de kıymetlidir, yücedir.*" şeklinde işaret ettiği gibi kültür ordusunun mimarı olarak gördüğü öğretmenlere güvenmiş ve onlara 15.07.1921 tarihinde Ankara'da Maarif Kongresi'ni açarken şöyle seslenmiştir;

"*Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar (sürekli, kalıcı) neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir (sağlanabilir)... İrfan ordusunun kıymeti de siz öğretmenlerin kıymetinizle ölçülecektir.*"⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmasından sonra başlayan İstiklâl Mücadelesi, Büyük Taarruz ile zafere ulaştıktan sonra yeni Türk Devletinin çağdaş bir devlet olabilmesi için çözmesi gereken pek çok meselesi vardır. Fakat bunların en önemlisi eğitim meselesidir. Bu nedenledir ki Atatürk zaferin hemen

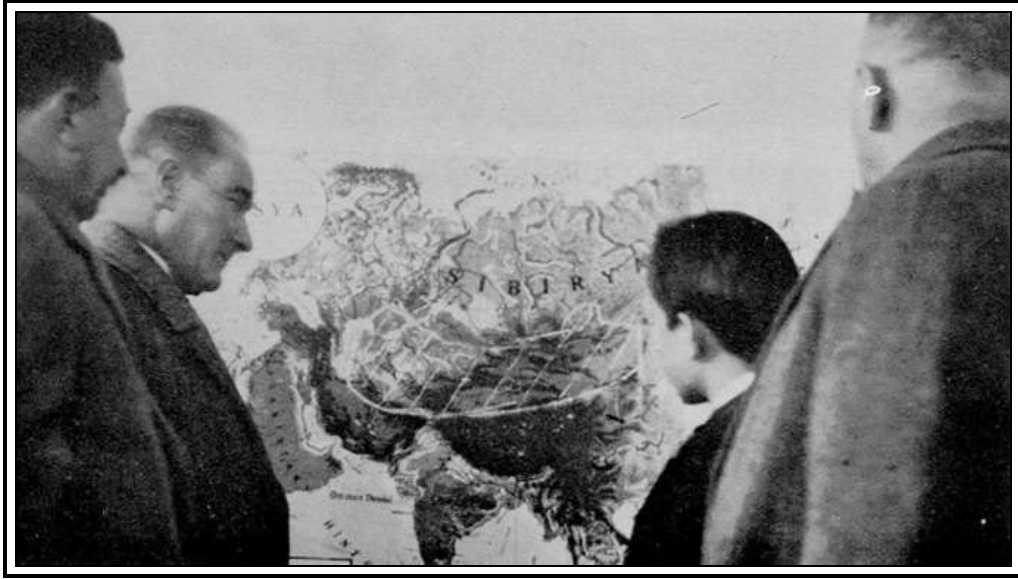
³ Özcan Köknel, "Öğretim Birliği Yasası ve Atatürkçü Eğitim", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarih Enstitüsü Yıllığı II*, İstanbul, 1987, s. 98

⁴ Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları, Bildiriler 21-23 Eylül 1987)*, Ankara, 1994, s. 354.

⁵ Yahya Akyüz, a.g.m., s. 354.

ardından 27 Ekim 1922 günü öğretmen topluluğuna yaptığı konuşmada: “...*Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın (Milli Eğitim Ordusu) zaferi için yalnız bir ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak ve sürdüreceksiniz ve kesinlikle başarılı olacaksınız. Ben ve sarsılmaz imanla bütün arkadaşlarım sizi izleyeceğiz ve sizin karşılaştığımız engelleri kıracağız*” diyerek eğitim ordusuna güvenini ve verdiği önemi vurgulamıştır⁶.

“*Devletin ve milletin bütünlüğünü gerçekleştirecek olan eğitim sisteminin bütünlüğüdür. Sistem teorisinin temel ilkesi amaç birliğidir. 1924 yılında çıkarılan “Tevhid-i Tedrisat” yani öğretimin bütünleştirilmesi yasası da bu bilimsel gerçeğe dayalıdır. Atatürk diyor ki; “İki parça halinde yaşayan milletler zayıftır”. Öyle ise Atatürkçü eğitim milli birlik ve beraberliği sağlayacak eğitimidir*”⁷.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Samsun Lisesinde tarih dersinde (26 Kasım 1930)

Atatürk, Samsun İstiklal Ticaret Mektebi’nde öğretmenlere yaptığı konuşmada:

“... *Dünyada her şey için, medeniyet için hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikada ki safhalarının tekâmülünü idrâk etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır...*”⁸ Ayrıca eğitimin önemini vurgulayan başka bir konuşmasında; “... *En mühim ve feyizli vazifelerimiz milli eğitim işleridir. Milli eğitim işlerinde mutlaka muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu suretle olur...*”⁹ demiştir.

Cumhuriyet Döneminde eğitim alanında yapılan yeniliklerde temel ilkeler İstiklâl Savaşının ilkelerinden doğmuştur. Osmanlı Devletinin eğitim sistemi kozmopolit bir

⁶ Atatürk’ün Söylev ve Demeçler I-III, C. II, Ankara, 1989, s. 46.

⁷ Ziya Bursalıoğlu, “Atatürkçü Eğitim Üzerine”, 1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları, Bildiriler 21-23 Eylül 1987), Ankara, 1994, s. 344.

⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçler I-III, C.II, Ankara, 1989, s. 202.

⁹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Maarife ait Direktifleri*, İstanbul, 1939, s:10’dan aktaran, Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, s. 118.

yapıdaydı. Fakat yeni kurulan Türk Devletinin eğitim çalışmaları Mustafa Kemal'in görüşleri ışığında Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplanarak yapılmaya başlanmıştır¹⁰.

Ankara'da Maarif Kongresi'nin Kurtuluş Savaşının Kütahya-Eskişehir çarpışmalarının zor günlerinde toplanmış olması, Mustafa Kemal'in zafere inancının tam olduğunun göstergesidir¹¹.

*Cumhurbaşkanı Atatürk, Nazilli'de öğrencilerle
(9 Ekim 1937)*

Atatürk, devletin bağımsızlığını ve milletin uygarlık seviyesini, memleketin refahını milli eğitime bağlı görüyordu. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşının o zorlu günlerinde Milli Eğitim konusunda çalışmalar yapılarak Maarif Kongresi toplanmıştı. Sakarya Savaşı öncesinde 15 Temmuz 1921'de ilk Maarif Kongresi'ni açarken öğretmenlere verdiği söylevde;

“Şimdiye kadar takibolunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir amil olduğu kanaatindeyim... Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır veya bir milleti esaret ve sefaletle terk eder. Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin sınırı ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline kendi benliğine, milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Dünyadaki milletlerarası duruma göre, böyle bir savaşın gerektirdiği terbiye unsurları ile

¹⁰ Hıfzırrahman Raşit Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi”, *Belleten* Cilt LII Kasım, 1988, Ankara, 1988, s:1013

¹¹ Turhan Oğuzkan, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim” *Atatürkçülük* (ikinci Kitap) *Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler*, İstanbul, 1984, s. 117

donanmış olmayan fertler ve bu mahiyette fertlerden toplanmış cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur... Silahla olduğu gibi dimağı ile de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti, ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin saf karakteri kabiliyetlerle doludur. Ancak, bu tabii kabiliyeti bilecek usullerle donanmış vatandaşlar lâzımdır.”¹²

Enver Behnan Şapolyo, Milli Mücadele günlerinde Atatürk ve gençlerle ilgili; “*Cephede muharebe devam ediyordu. Bir gün son sınıf talebeleri gönüllü olarak cepheye gitmeye karar vererek Ali Fuat Paşa’ya müracaat ediyorlar. Fuat Paşa da, Mustafa Kemal Paşa’ya, beş liseli gencin silâh istediklerini söylüyor. Atatürk, bu gençleri Çankaya’ya davet ederek onlara:*

-Bu silâhları ne yapacaksınız? diye soruyor.

Gençler:

-Düşmana ateş edeceğiz! diyorlar, Atatürk:

-Harp zamanında gençlerin bize lüzumu kadar, harpten sonra onlara bu milletin ihtiyacı vardır. Arkadaşlarınız, sizin yerinize bu vazifeyi görürken, sizler de tahsilinize devam edersiniz, milli vazifenizi görmüş olursunuz!” anıyı aktarmaktadır¹³.

Yenileşme hareketlerinin başarısı eğitime bağlıdır. Atatürk’te akıl ve bilimin ışığında gerçekleşeceğine inandığı kalkınmanın sağlanabilmesi için milli eğitime önem vermiştir. Kız-erkek, köylü-kentli demeksizin bütün Türk çocuklarına çağdaş ve yeterli bir eğitime sahip olmaları sağlanmalı idi¹⁴.

Atatürk Mart 1923’de yaptığı konuşmada da: “*Terbiye ve tedrisat tatbik edilecek usul, malumat, insan için fazla bir süs bir vasıta-i tahakküm, yada medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden amelî ve kabil-i istimal bir cihaz haline getirmektedir.*”¹⁵

Atatürk’ün bu sözleriyle ifade ettiği gibi, eğitim mutlaka işlevsel bir değer kazanmalı, yani üreten, toplumun gelişmesine katkıda bulunan nesiller yetiştirmek durumundadır. Eğitim bu görevini yerine getirirken cinsiyet ayrımına gitmemeli, kızları eğitim hakkından yoksun bırakmamalıdır. Gelecek nesillerin yetişmesinde kadınların rolü ortada iken, uygarlık yolunda bu durum göz ardı edilemez¹⁶.

Maarif Kongresi de Mustafa Kemal tarafından bizzat açılmış ve hitaplarında kadınlara “*Muallime ve Muallimler*”, “*Hanımlar, Efendiler*” diyerek öncelik tanır.

Atatürk, kadınların eğitilmesine önem vermesinde, kadınların ana olarak eğitici olmalarından dolayı toplumdaki yerlerinde etkili olmuştur. Çocuklarının ilk eğiticisi olacak olan kızların eğitimleri ve öğretim görmeleri önemlidir. Bundan dolayı, Türk ana ve babalarına öğrenim gören çocuklarının yetişmelerinde hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalarını ister. Bu konuşmasında devamen;

---

¹² Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, *Atatürk*, İstanbul, 1970, s. 210-211; Turhan Feyzioğlu, Mustafa Aysan, Hamza Eroğlu, İsmet Giritli, Mehmet Gönlübol, *Atatürk Yolu*, Otomarsan Kültür Yayını, s. 292

¹³ Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi*, İstanbul, 1967, s. 196-197.

¹⁴ Turhan Feyzioğlu, Mustafa Aysan, Hamza Eroğlu, İsmet Giritli, Mehmet Gönlübol, *Atatürk Yolu*, Otomarsan Kültür Yayını, s. 46

¹⁵ Şefik Uysal, “Atatürk ve Eğitim” *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1981, s.90.

¹⁶ Şefik Uysal, a.g.m. s.90.

“Türk kadını daha yüksek nesiller yetiştirmeye kabiliyetlidir” der¹⁷.

Padişah, halife yada sultan olmayı değil, “*Milli Eğitim Bakanı*” olmayı yeğleyeceğini söyleyen Atatürk, kültür inkılabı ile eşsiz kurtuluş zaferi bir diğer alana taşınacaktır.¹⁸

Uzun süren zorlu savaş yıllarının ardından yurdumuzda 1923-1938 yılları arasındaki çalışmalarla eğitim sistemimizin temelleri atılmıştır. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz;

3 Mart 1924 Eğitim ve Öğretimi Birleştirme Kanunu ile mektep-medrese ikiliği kaldırılarak Milli Eğitim Bakanlığının çatısı altında toplanmıştır. Milli eğitim, içte ve dışta ilgili uzmanlara danışılarak, modern, çağdaş görüşlere uygun programlar düzenlenmiştir. 1926-1927 den başlayarak karma eğitime geçilmiştir.

1 Kasım 1928’de ise Yeni Türk Harfleri kabul edilmiştir. Atatürk’ün önderliğindeki yeniliklerle eğitim savaşının temel ilkeleri bu kurumlara hakim prensip olarak getirilmiştir¹⁹.

Cumhuriyet döneminin en önemli yeniliklerinden biride, Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabul edilmesidir. Yeni harflerin kabulünden sonra geniş halk kitlelerine okuma-yazma öğretmek üzere “*Millet Mektepleri*” kuruldu. Mustafa Kemal her alanda olduğu gibi Başöğretmen olarak toplumuna şimdi eğitim alanında da önderlik etmiştir.

1932 yılında kültür ve eğitim kurumları olarak Halkevleri faaliyete geçmiştir. Ülkede bulunan tek üniversite olan Darül Fünun’da 1933 yılında İstanbul Üniversitesi olarak düzenlenmiş ve daha sonra her gün sayıları artan diğer üniversitelerle eğitim ve öğretim alanında çabalar devam etmiştir²⁰.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, yeni Türk harflerini halka bizzat öğretirken (20 Eylül 1928)

SONUÇ

Atatürk, tüm kurumlarıyla Türkiye Cumhuriyeti devletini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmayı hedeflemiştir. Bu hedefe varmada, milli eğitimle, milletimizi en kısa, en doğru, yoldan ulaşacak bir eğitim kadrosunun oluşması amaçlanmıştır. Atatürk’ün temellerini,

¹⁷ Müjgan Cunbur, “Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, 9-11 Eylül 1991, Ankara, 1996, s. 525.

¹⁸ Hikmet Altuğ, “Günümüzde Eğitim Birliği Reformu Kavram, Kapsam ve Önemi”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarih Enstitüsü Yıllığı II.*, İstanbul, 1987, s. 81.

¹⁹ Hikmet Altuğ, a.g.m., s. 81-82.

²⁰ Gülsüm Nezahat Emine, “Atatürk ve Eğitim” *Ata Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, sayı 1. Yıl. 1991, Konya, s. 154-155.

yolunu belirlediği “*muasır medeniyet*” hedefine ulaşmak için Cumhuriyetin gelişmesinin simgesi gördüğü gençlere emanet etmiştir²¹.

Cumhuriyet dönemi eğitiminde iki önemli ilkedен biri; eğitimin toplum ihtiyaçlarına cevap vermesi ve diğeri de çağın gereklerine uygunluğu idi. Atatürk’ün işaret ettiği, uygarlık yolundaki başarılı ilerlemenin yolu, aklın ve bilimin yol göstericiliğidir. Bu ilkeler günümüzde de eğitim sistemi için çok büyük önem taşımaktadır²².

Eğitim alanında, temel ilke eğitimi birleştirme ve bütünleştirme ilkesidir. Bu nedenle bir yandan Müslüman halkın eğitim kurumlarındaki ikilik ortadan kaldırmak için diğeri yandan da Müslüman yada olmayan halkın ilk eğitiminin devletin yetki alanı içine alınarak, ulusal bir eğitim kavramı oluşmuştur²³.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Pertek’te Öğrencilerle Konuşurken(17 Kasım 1937)

---

21 Hilmi Gürses, “Atatürk ve Milli Eğitim”, *Açılış Konuşmaları-Bildirileri 21-23 Eylül 1987*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1994, s.371-372.

22 Turhan Oğuzkan, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim” *Atatürkçülük (ikinci Kitap) Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler*, İstanbul, 1984, s. 128.

23 Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 2004, s. 532-533.